

İLÂHİZÂDE MEHMED EMİN VÂSİK VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

İncinur Atik GÜRBÜZ

ÖZET

İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık, 18. yüzyıl şairlerindedir. Kaynaklara göre Vâsık, Şam'da ve Mekke'de kadılıklar yapmıştır. Ayrıca bir süre Halep'te bulunmuştur. Vâsık'ın edebî kişiliğinin oluşmasında ailesinin ve çevresinin etkisi vardır. Vâsık'ın tek eseri divanıdır. Şiirlerinde Sebki Hindî'yi hatırlatan ifadeler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Divan Edebiyatı, 18. yüzyıl, İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık

İLÂHİZÂDE MEHMET EMİN VÂSİK AND LİTERARY QUALİTY

ABSTRACT

İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık is one of the poets of eighteenth century. According to sources Vasık is judge (cadi) at Damascus and Mecca. Also he lived in Halep at one time. Vasık's family and environment influenced his literary personality. The unique literal work of Vasık is divan. There are some expressions reminding of Sebki Hindî in his poets.

Keywords : Divan Literature, 18th century, İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık

XVIII. yüzyıl şairlerinden Vâsık'ın asıl adı Mehmet Emin'dir. Vâsık, Divanı'nın baş tarafına yazdığı Arapça dibâcede kendisini "Mehmed Emin Vâsık eş-şehîr bi-Yusufzâde" olarak takdim eder¹. Dahil rütbesinde müderris olan Vâsık'ın annesi, Bursa'nın ve İstanbul'un tanınmış büyük âlimlerinden, Nakşibendî tarikatının büyük şeyhlerinden, İlâhizâde lakabıyla tanınan ailenin oğullarından Bağdat Mollası Abdullah Efendi'nin kızıdır. Babası "İlâhizâde" ve "Madrûbzâde" lakaplarıyla tanınan Yusuf Efendidir².

Vâsık, Divanı'nda babası Yusuf Efendi'nin görevleri hakkında bilgiler vermiştir.

Yüsuf Efendi vâlidüm zirâ
'Amminiz devletinde buldı nemâ

Ya'ni Ahmed-i vezîr-i zî-şânın
Dergehinde müezzin idi anın

¹ İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık, *Divan-ı Vâsık*, Dibace, y.2a.

² Fındıklı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-şakaik Fi-ahvali'l-hakaik*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı yayınları, İstanbul 1989, s.201.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1308, C. 4, s. 660, *Tezkire-i Sâlim*, İstanbul 1315, C.3, s.702; MüstakıMZâde Süleyman Saadettin Efendi, *Tuhfe-i Hattatın*, İstanbul 1928, s.471; MüstakıMZâde Süleyman Saadettin Efendi, *Mecelletü'n-nisab*, Ankara 2000 s. 431; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1967, C. 3, s. 761; Mehmet Nail TUMAN, *Tuhfe-i Nâ'ili*, (Haz. Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI), Ankara 2001, C.2, s.1134.

Sonra olup hazinedâra vekil
 'Ali Paşa hazinedâr-ı asil K12/15-16-17
 'Âkıbet oldu kâzî-i Bagdâd
 Medfen oldu ana o dâr-ı cihâd K12/19

Vâsık'ın, *Şakaik-i Numaniye*'de ve *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda İstanbul'da doğduğu³ *Tuhfe-i Hattatin* ve *Tuhfe-i Nailî*'de İstanbullu olduğu belirtilmektedir⁴.

Ağa Kapulu İsmâil Efendi'den ve Abdülbâkî Efendi'den dersler alan Vâsık, sülûs, nesih ve talikte icâzet almıştır. Hattatlık eğitimi ile ilgili olarak *Tekmiletü's-şakaik Fi-Hakk-ı Ehi'l-hakaik*, *Devhatü'l-Küttâb* ve *Tuhfe-i Hattatin*'de bilgiler yer almaktadır⁵.

Görevi ile ilgili olarak, *Kamusü'l-a'lam*'da müderris olduğu şeklinde⁶, *Salim Tezkiresi*'nde "Onlar dahi müderrisin-i kirâmdan hareket-i dâhil rütbesinde idiler"⁷ şeklinde bilgi bulunuyor. "Hareket-i dâhil rütbesi ikinci dâhil rütbesi olup, bundan sonra sahn müderrisliği gelir⁸." *Şakaik*'te ise, görevi ile ilgili olarak, müderrislik için gerekli olan eğitimini tamamladıktan mahrec mevleviyyeti rütbesiyle (üçüncü derecedeki yüksek kadılık) Şam'a gittiği kaydedilmektedir⁹. *Şakaik*'te Bu görevi H. 1164 (M.1750) yılı muharreminde Mekke mevleviyyetine çevrilerek sevindirilir¹⁰ denilmesi Vâsık'ın da bu atamadan memnun olduğunu gösterir. Vâsık'ın oraya olan sevgisini gösteren beyitlere Divanı'nda da rastlanmaktadır. Vâsık, Divanı'ndaki kasidelerin birinde Şeyhülislâm Murtaza Efendi'den, Ka'be'ye gitmeyi, orada bayram hutbesinin hatibi olmayı istemektedir¹¹.

Olur isem 'Arafât'a hatib-i hutbe-i 'id
 Bu fazl-ı Hak bana mânend-i 'id-i ekberdir K5/34

Kaynaklarda geçmemekle birlikte Vâsık'ın Halep'te bulunduğunu da şiiirlerinden öğreniyoruz. Bu görevin Şam'daki görevi ile Mekke'deki görevi arasında bir zaman diliminde gerçekleştiği anlaşılıyorsa da tarihi kesin olarak belli değildir¹².

Bu tarik içre nice gerçi meşakkat çekdim
 Oldum 'avn-i Hak ile hâkim-i şehri Şehbâ K44/3

Çok zamân idi senin gibi muhassal Haleb'e
 Gelmemiş idi eyâ baht-ı cevân hoş geldin K9/6

Halep'teki güzelliklerden ayrı kalmamak için, oraya gitmek ister ve bunu gerçekleştirmek için Salim Efendi'den yardım ister.

³ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 201; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.3, s.761.

⁴ Müstakımzâde, *TH*, s.471; Mehmet Nail TUMAN, a.g.e., C.2, s.1134.

⁵ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 201-202; Suyolcuzaade Mehmet Necib, *Devhatü'l-Küttâb*, Topkapı Sarayı Müzesi, nr.1294, y.192b; Müstakımzâde, *TH*, s. 471.

⁶ Şemseddin Sami, "Vasık", *Kamusü'l-A'lam*, İstanbul 1308, C.6, s.4651.

⁷ Salim, a.g.e., C.3, s.702.

⁸ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s.56.

⁹ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 202.

¹⁰ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 202.

¹¹ Benzer beyitler için bkz., K5/1, K 5/3, K5/33.(İncinur Atik GÜRBÜZ, *Vâsık Divanı (İltâhizâde)*, *(İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Doç. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK), Ankara 2005.)

¹² Benzer beyitler için a.g.t., bkz., K9/8, K41/11, K44/1, G50/4, G50/5, G55/7.

Dilâ bu sırrı Şâkir Beg Efendi'den suâl eyle
'Aceb olur muyuz bu yıl da sultânım Haleb'siz biz G52/7

Halep'ten ayrılırken de şu mısraları yazmıştır.
Şehbâ'da tamâm olduğu dem vakt-i hükümet
Etdim seni Allâhu Te'âlâ'ya emânet K8/20

Vâsık, Halep'te bulunduğu sırada oraya gelen ve etrafında bulunan devlet adamlarına şiirler kaleme alır. Halep'e muhassal (vergi memuru) olan Hamza Ağa'yı kutlamak için yazdığı "hoş geldin" redifli şiir buna güzel bir örnektir.

Ey nesim-i seher-i feyz-resân hoş geldin
Ey serir-âver aga-yı zamân hoş geldin K9/1

Bulunduğu yerlerde zaman zaman maddî sıkıntılar içine düşen Vâsık, bunu şiirlerinde dile getirmiş etrafında bulunan devlet adamlarından çeşitli isteklerde bulunmuştur.

Vech-i ma'âş yok nic'olur hâlimiz yamân
Ayda yüz elli gitmede bilmem safâyı gör G28/2

Gelmez ise tiziye bana arpalıklarım
Eyler ihâta her tarafım gel gınâyı gör G28/4
Salim Efendi'den yeniden yardım istediğini dile getirdiği şiirinden anlaşılacağına göre, Salim Efendi ile aralarındaki münasebet eskiye dayanmaktadır.

Hıfz eyleye vücûdunu Sâlim Efendi'nin
Dil-hâhını verirse Hudâ sen safâyı gör

Sâlim Efendi eski efendin durur hemân
Tut dâmen-i şerifini Vâsık gınâyı gör G28/6-7

Bilirsin kim kadîmî bendenem hayli zamândandır
'Atâ kıl bana bir esb-i sabâ-reftâr-ı zibâyı K41/10

Vâsık'ın zor durumda olduğunu söylediği şiirlerden biri de Şeyhülislâm Esad Efendi'ye yine onun kendi şiirlerinde kullandığı "nihânız"¹³ redifi ile arpalık¹⁴ ricası için yazmış olduğu kaside-i beççedir. Bu kasidede Esad Efendi'yi övdükten sonra, merhamete, himmete ihtiyacı olduğunu söyleyerek ondan arpalık ister.

Bir arpalığa himmetini isteriz ammâ
Biz sırr-ı hicâbız ruh-ı Leylâ'da nihânız

A'tâfına Vâsık hele pek teşneyiz ammâ
Matlûb gibi harf-i temennâda nihânız K7/15-16

Rakka ve Ruhâ Valisi Ahmet Paşa'nın valiliğini kutlamak için yazdığı şiirinde bulunduğu yerde huzurlu olmadığını ve buradan uzaklaşmak istediğini anlattıktan sonra ondan rûzgâr gibi hızlı bir at ister.

Bir esb-i sabâ-rev bana gönder kerem eyle
İzim tozunu görmeye tâ ehl-i şenâ'at K8/18

Vâsık'ın bulunduğu şehirlerde çok rahat yaşamadığı bazı beyitlerinden anlaşılıyor. Şam valisi Osman Paşa'ya yazdığı şiirinde Şam'ın kötü durumda olduğunu, Rakka ve Ruhâ valisi Kethuda Ahmet Paşa için yazdığı şiirinde ise Paşa'nın bulunduğu yerlerde insanların rahat ve huzur içinde, kendisinin ise ondan

¹³ Muhammed Nur DOĞAN, *Şeyhülislam Es'ad Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, İstanbul 1997, s.227-228.

¹⁴ Arpalık: Eskiden din ulularına maaş yerine verilen ayniyat ya da para, ulufe. Cem DİLÇİN, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara 1983, s.13.

uzakta huzursuz olduğunu, aynı manzumenin bir başka beytinde de Lahza'da malının yağmalandığını söylüyor¹⁵.

Bî-râbîta-i emn ü emân şeh-r-i Dımışk kim
Olmuşdu 'ibâret bir alâ ehl-i hevâdan K43/2

Yok bende henûz emn ü ferâg-ı dil ü hâtır
Sana ne beled ekseriyâ ehl-i şekâvet K8/16

Bî-râbîta-i emn ü amân oldu bu belde
Bir Lahza'da hep eylediler mâlımı gâret K8/9

Yine Halep'te malının yağmalandığını ve bu durum karşısında adalet beklediğini söylediği beyitlerle karşılaşmaktayız.

Kal'a-i Şehbâ'da yüz tutduk Cenâb-ı Hakk'a biz
Hizmet-i şer'-i mutahharda sadâkat isteriz

Mâlimiz Şehbâ'da gâret etdilerse gam degil
'Arzımızla râh-ı maksûda delâlet isteriz G50/4-5

Kaynaklardan, Vâsık'ın iki oğlu olduğunu öğreniyoruz. Büyük oğlu Erşed¹⁶ mahlasıyla şiirler yazan Abdülhamit İrşadî Efendi'dir. H. 1175 (M.1761) yılında yirmi sekiz yaşında iken ölen Abdülhamit İrşadî Efendi, müderrisdir. Diğer oğlu ise Mehmet Aziz Refet Efendi'dir. O da ailenin diğer fertleri gibi müderris babası ve kardeşi gibi şairdir. Babası tarafından yetiştirilen Refet Efendi H.1179 (M.1765) yılında Balat naibliği yaptığı sırada vefat eder¹⁷. "Divan sahibi şair¹⁸" olan Refet'in Divanı'nda babasına yazılmış nazirelerin yanında, Topkapı Sarayı Kütüphanesi nüshasında bulunan divanın hatime bölümünde babasının Vâsık olduğuna dair bir beyit bulunmaktadır¹⁹.

Vâlidüm Vâsık Efendi el-hak

Kâzî-i Şâm-ı şerif-i esbak

Vâsık Divanı'nda Abdülhamit İrşadî Efendi veya Erşed ismine rastlamamakla birlikte Refet ismi ile karşılaşmaktayız. Refet'in, divanını babasından önce tertip ettiğini de Vâsık'tan öğreniyoruz:

Tekyegâh-ı dehrde kendi çerâg-ı devletin
Dâ'i-i dirîne-zâden Refet-i sâhib-eser

Eyleyip müsvedde-i eş'ârını cümle beyâz
Eyledi tertîb-i divân-ı kemâlât u hüner K42/11-12

Kaynaklarda, Vâsık'ın, Mekke mollalığında bir sene bulunduktan sonra İstanbul'a dönerken vefat eder²⁰ şeklinde verilen bilgilere karşın *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda ve *Sicilli Osmanî*'de Mekke kadısı iken vefat ettiği yazılıdır²¹.

Vâsık'ın ölüm tarihi tezkirelerde H.1165 (M.1751-1752)²²; *Mecelle*'de H.1164 (M.1750) olarak verilmiştir²³. *Mecelle*'deki tarihin yanlışlığına dair *İstanbul*

¹⁵ Bu konuyla ilgili olarak a.g.t., bkz., K7/6-18.

¹⁶ Şefkat, *Tezkire-i Şuarâ*, (Haz: Prof. Dr. Filiz KILIÇ), bizim Büro yayınları, Ankara 2005, s.22.

¹⁷ Mehmet Süreyya, a.g.e., s.660; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.3, s.810.

¹⁸ Mehmet Süreyya, a.g.e., s.660.

¹⁹ Mehmet Aziz Re'fet, *Divan-ı Re'fet*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, nr: 2528, y.49.

²⁰ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s.202; MüstakıMZâde, *TH*, s. 471; MüstakıMZâde, *MN*, s.431.

²¹ Mehmet Süreyya, a.g.e., s. 660; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.3, s.761.

²² Mehmet Süreyya, a.g.e., s. 660; MüstakıMZâde, *TH*, s.471; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.3, s.761; Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s.202; Mehmet Nail TUMAN, a.g.e., s.1134.

Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'na ve *Tuhfe-i Na'îlî'ye* not düşülmüştür²⁴. “Taalluk-ı isticâl”, “feyz-i rûhânî” ölümü için yazılmış terkiplerdir²⁵.

Vâsık'ın Mevlevî olduğunu *Tekmiletü's-şakaik Fi-Hakk-ı Ehli'l-hakaik* adlı eserden ve Divanı'nda yer alan şiirlerden öğreniyoruz. *Tekmiletü's-şakaik Fi-Hakk-ı Ehli'l-hakaik*'te “Madrûb-zâde fuzalâ-yı mevâliden Vâsık Efendi Hazretleri...”²⁶ diye geçmektedir.

Divanda yer alan 95. gazelde Vâsık Mevlevî olduğunu, reh-i Mevlânâ'ya girdiğini, Magnisa Şeyhi Mehmed Dede'den el aldığını söylemektedir.

Gûş-ı hûşî tatalım savt-ı kudüm u nâya
Gel 'azîzim gidelim Hazret-i Mevlânâ'ya G95/1

Magnisa şeyhi Mehmed Dede'den aldı münîb
Girdi sad-şermle Vâsık reh-i Mevlânâ'ya G95/6

Yine Divan'da redifli ancak kafiyesiz olması ile dikkati çeken 101. gazelin redifi “âstân-ı Şeyh Ebû Bekr”dir. Gazelde sözü edilen şeyh, Halep'te medfun olan Şeyh Ebû Bekr-i Vefâyî (ö. H.991-M.1583)'dir²⁷.

Gel ey gam-dide dil var âstân-ı Şeyh Ebû Bekr'e
Yürü feyz al niyâz et âstân-ı Şeyh Ebû Bekr'e G101/1

Der-i devlet-meâb-i şeyhe Vâsık intisâb eyle
Mülâzım ol edeble âstân-ı Şeyh Ebû Bekr'e G101/7

Mehmet Emin Vâsık'ın verdiği bilgiye göre orada bir ziyâretgâh vardır ve şair de orayı ziyarete gitmiştir.

Bi-hamdillâh refik oldı yine tevfik-i Rabbânî
Gelip yüz sürdüm el-hak âstân-ı Şeyh Ebû Bekr'e G101/2

Ziyâretgâh-ı ebrâr-ı cihân bir cây-ı akdesdir
Gelir ins ü melâik âstân-ı Şeyh Ebû Bekr'e G101/5

Yine Divan'da yer alan şu beyitlerde de Şeyh Ebû Bekr'in ve Mevlânâ Celâleddin Rûmi'nin adı geçmektedir.

Geh buyur sad devlet ile semt-i Haylân-ı hırâm
Şeyh Ebû Bekr'e buyur gâhî şehâ nev-rûzdur K45/8

Bir hazîn kalmadı rûz-ı kerem ü 'adlinde
Ney-i 'uşşâk-ı Celâlî'de meger savt-ı nagam K10/22

Tezkirelerde Vâsık'ın kişiliği ve şairliği ile ilgili olarak çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Kişiliği ile ilgili olarak “marifet ehli, hoş sohbet, olgun, asil, namuslu, akıllı²⁸ nitelemeleri yapıyor. “Ashâb-ı kemâlden ve erbâb-ı kâl u hâlden, asil, nesib afif ü erib bir zâtdır²⁹.” “Ehl-i marifet hoş-sohbet bir zât-ı âli-

²³ MüstakıMZâde, MN, C. 3, s.105.

²⁴ *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C. 3, s. 761; Mehmet Nail TUMAN, a.g.e., C. 2, s. 1134.

²⁵ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s.202.

²⁶ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., 201-202.

²⁷ “İntikâl-i Şeyh Ebû Bekr-i Vefâyî: Ve1 sene evvel Tâcûl-ârifin Şeyh Muhammed Ebu'l-vefâ-yı Bağdâdi merhûmun ensâl-i zekiyyesinden ve sultan-i divânî Semâi Mehmet Efendi merhûmdan müstahlef olan, Haleb-i Şehbâ'da Şeyh Ebû Bekr-i Vefâyî cenâbı 115 yaşında olup vefât eyledi; 'yâ şems-i şeref tarihidir.” Sahih Ahmed Dede, *Mecmuatü't-tevarih-i Mevleviye*, (Haz. Cem ZORLU), İstanbul 2003, s. 275.

²⁸ Salim, a.g.e., C.3, s.702; Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 201;

²⁹ Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 201.

mikdar”dır³⁰. Şairliği ile ilgili olarak sadece Şakaik’te şiirlerinin “âlimâne” ve “beligâne”; mahlasının Vâsık³¹ olduğundan bahsedilir³².

Ancak divanda Vâsık’ın şairlik anlayışını gösteren, kendisinin şiir sanatında ne kadar yetenekli olduğunu anlatan beyitlerle karşılaşmaktayız.

‘Arsa-i nazm içre tab’ım Haydar-ı Kerrâr’dır
Dest-i Vâsık’da kalem güyâ ki Döldül’dür bana G3/5

Vâsıkâ zemzeme-i nây-ı kalem destinde
Çâşnî-senc-i mezâyâ-yı ma’ânî görünür G27/9

Vâsıkâ safhada ki nakş-ı zer-efşân sanma
Cevher-i şi’rin ile toldı yine her kâgaz G24/6

Çokdur bilürem bezm-i hümâyûnda medihin
Bir bencileyin kim eder izhâr-ı mahâret K8/4

Vâsık’ın yenilik arayışı içinde olduğunu da görüyoruz. Âşıkâne vadide gazeller söylediğini ancak bu şiirlerin diğer şairlerin şiirleri gibi olmadığını yeni olduğunu söyler ve bu şiirini “irfan ehline” hediye eder. Onun mazmunları yeni, şairliği mükemmeldir³³.

Yine bir ‘âşıkâne vâdî ile tuhfe neşr etdin
Bu şi’rin Vâsıkâ erbâb-ı ‘irfâna hedâyâdır G31/5

Bikr-i fikrin şeh-r-bânû-yı şebistân-ı hayâl
Tab’-ı şühun Vâsıkâ bir gamze-i hâzır-cevâb G5/6

Yine bir tuhfe-nev ile hüner ‘arz eyle ihvâna
Nazımla Vâsıkâsâ hoş-edâyız biz a sultânım G82/5

Tâze mazmûn kebkebin sayd eyledin Vâsık yine
Cüst ü çâpükdür elinde kilc şâhîn cerresi G109/6

Vâsık Divan’ında geçen şair isimlerine ve yazdığı nazirelere bakarak onun daha çok çağdaşı olan şairlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Hatta aile fertleri ve yakınlarıyla iletişim hâlindeki şairin sanat çevresindekilerin de kişilerinde aynı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Divan’ının 31a’da yer alan 50. gazelinin yanında, Vâsık’ın bu şiiriyle aynı vezin, kafiye ve redifte şaka yollu yazılmış olan beyitlerin, Vâsık’ı tanıyan ve yakın çevresinde olan kişilerce kaleme alındığını düşünüyoruz.

Biz cihânda herze-gû turfa kıyâfet isteriz
Sen gibi bir sâhib-i divân cenâbet isteriz

Kîr ki ser-mâl-i mukallakdır derûn-ı zellede
İstemez aslâ yubûset çok rutûbet isteriz

Divanda, şair olarak, Refet, Ziyâî Bey, Nazîrâ, Esad Efendi, Dâ’î, Zeynî Efendi ve Sâlim isimleri geçmektedir. Bunlardan Ziyâ’î, Zeynî ve Sâlim Efendi’yi beğendiğini şiirlerinde şöyle söylemektedir.

³⁰ Salim, a.g.e., C.3, s.702.

³¹ Kaynaklarda başka Vâsık’lardan da bahsedilmektedir. Derviş Vâsık (ö.1529), Vâsık-ı Divâne (Ahmet Vâsık Efendi), (ö.1711), Şeyh Hacı İbrahim Vâsık Efendi (ö.1754), Mehmet Nail TUMAN, a.g.e., C. 2, s.1133-1134.

³² Fındıklılı İsmet Efendi, a.g.e., s. 201.

³³ Benzer örnekler için a.g.t., bkz., K1/40, G53/2, G53/6, G63/7, G75/5, G82/5, G86/6, G92/5.

Tanzîr Ziyâi Beg'e Vâsık nice mümkün
Dürr-i süfte-i nazm sana Hak'dan 'atâdır G35/5

Gazel-i mîr Ziyâi'ye ne mümkün tanzîr
Ana mânend ü nazîr ehl-i hüner mi bulunur G36/10

Ne mümkün Hazret-i Zeynî Efendi şî'rine tanzîr
Huzûr-ı 'izzetinde hâme-i mişvârî ditrettim G87/7

Sâlim-i mu'ciz-edânın bu zemîn-i tâzesin
Var mıdır Vâsık mecâl inkâra Allah 'aşkına G97/7

Vasf-ı şî'r-i Sâlim-i mu'ciz-ârâda Vâsıkâ
Mîhr-i tahsîni basarsan bârî güstâhâne bas G61/7

Vâsık yukarıda adı geçen şairlerden nazireler ister.
Nazîre hâhişim var dilde Dâ'î'den hirâs etdim
Ki tünd-bâd-ı kasım ile sefine bâdbân gâib G7/7

Nazîre hâhişim var Vâsıkâ Re'fet Efendi'den
Güşâd etsün derûnum dilde gâyet ıztırâbım var G40/5

Nazîre hâhişim vardır Nazîrâ'dan selâm eylen
Ki kalb-i âgehî hemvâre sırr-ı 'aşka mahremdir G43/7

Vâsık nazire yazdığı şairlerden biri Mîrzâzâde Mehmet Sâlim Efendi'dir.
Vâsık, şairliğini beğendiğini söylediği Sâlim'in şiirini tanzir etmiştir.

Sâlim 'Arz edin feryâdımı dil-dâre Allah 'aşkına
Ede şâyed merhamet ben zâre Allah 'aşkına³⁴

Vâsık Uyuma kayd-ı bend-i zülf-i yâra Allah 'aşkına
Ey dil ulaşma o ser-keş yâra Allah 'aşkına G97/7

Vâsık'ın, şiirine nazire yazdığı şairlerden biri de Esad'dır. Neşâtî'nin de kullandığı ünlü "nihânız"³⁵ redifli şiire Esad Efendi bir nazire yazmış³⁶, Vâsık da bu gazeli tanzir etmiştir. Bu redifle bir de arpalık ricası ile bir kaside yazmış olan Vâsık 16 beyitlik kasidesinin büyük kısmında kendisinden bahsetmiş, daha sonra Esad Efendi'yi överek ondan arpalık istemiştir.

Biz nûkhet-i gül gibi mezâyâda nihânız
Âb-ı güheriz lülû-i lâlâda nihânız K7/1

Esad'ın gazeli ve Vâsık'ın naziresi aynı vezindedir. Bunun yanında, Vâsık'ın gazelinde Esad'a benzer söyleyişler dikkati çeker. Ayrıca Esad Efendi'nin gazeli 6 beyitken, Vâsık'ın gazeli 8 beyittir.

Esad Nûr-ı nîgehiz dîde-i bînâda nihânız
Biz sırr-ı hafiyiz dil-i dânâda nihânız³⁷

Vâsık Ejder dahı olsak yed-i Mûsâ'da nihânız
Nûr-ı basarız Tûr-ı tecellâda nihânız G47/1

Ayrıca Vâsık'ın, Esad Efendi'nin kullandığı "bana, bâ'is, kadeh, meded, kâgaz, gerek, ruh, şem', hat, garaz" gibi rediflerle de şiirler yazmış olması onun Esad Efendi'den etkilendiğinin işareti olabilir.

³⁴ Adnan İNCE, *Mîrzâzâde Mehmed Sâlim Divanı*, Ankara 1994, s.405.

³⁵ Mahmut KAPLAN, *Neşati Divanı*, İzmir 1996, s.117.

³⁶ Muhammet Nur DOĞAN, a.g.e., s.227-228.

³⁷ Muhammet Nur DOĞAN, a.g.e., s.227-228.

Vâsık, Divanı'nda gazeller başlığı altında yer alan ilk şiirini, kendisi gibi şair olan oğlu Re'fet'e tuhfe zemin olarak yazmış, bu gazelin karşılığında oğlundan renkli hayaller taşıyan süslü gazelin gelmesini istemiştir.

Vâsıkâ yaz vakt-i gülde Refet'e tuhfe zemîn

Gelse bir zîbâ gazel rengin tahayyüller bana G1/5

Re'fet de babasının bu isteğine karşılık vermiştir. Divanında üç tane bana redifli gazeli bulunan Re'fet'in aşağıda matla beyti bulunan gazeli Vâsık'a naziredir³⁸.

Vâsık Olsa dâg-efrûz-ı dil mevsim-i güller bana
Artırırlar nâlemi gülşende bülbüller bana G1/1

Re'fet Lâle gibi derd-i dil-i dâg-ı derûndur bana
Sinedeki yâreler zîb-i birûndur bana³⁹

Re'fet Divanı'nın elimizdeki nüshasında "gerek" redifini taşıyan üç şiir bulunmakla birlikte, bu şiirlerin Vâsık'ın şiiriyle aynı vezinde olmadığını görüyoruz. Ancak nazire olan şiirin vezininin farklı olabileceği ilkesinden hareketle Vâsık'ın şiirinin Re'fet'in aşağıdaki şiirine nazire olduğunu söyleyebiliriz⁴⁰.

Re'fet Sana ey şûh-ı cihân 'âşık-ı efgende gerek
Mütebessim güle bir bülbül-i pür-hande gerek⁴¹

Vâsık Dil-ber olanda ân u hüsn ibtidâ gerek
'Âşıkda ibtilâ vü hevâ dâimâ gerek G74/1

Re'fetin "gerek" redifli diğer şiirlerinin matlaları şunlardır.

Re'fet Şarâb-ı la'l-i leb-i yâre kansak mı gerek

Humâr-ı bâdeden ey dil usansak mı gerek

Re'fet Firâk-ı yâr ile eşkim şarâblansa gerek

Ciger bu âteş ile ter kebâblansa gerek⁴²

Nazîrâ'dan da nazire isteyen Vâsık'ın bu isteğinin de cevapsız kalmadığını görüyoruz.

Vâsık Mest-i 'aşkam dil-berâ medhûşunum meftûnunum

Vâdî-i hayretde ser-gerdânım mecnûnunum G85/1

Nazîrâ Ben senin hecrinle cânâ gerçi kim mahzûnunum

Va'd-i vasılınla velî ser verdiğim memnûnunum⁴³

Nazîrâ Divanı'nda 60a'da Vâsık'a nazire olduğu kenarına not edilmiş olan bir şiir yer almaktadır ancak aynı redif ve vezinde Vâsık Divanı'nda bir şiir bulunmamaktadır.

Nazîrâ Sahr-i âh-ı dile hem-dem oldum

Elem-i dehr ile derhem oldum⁴⁴

Yine Vâsık Divanı'nda, Dâ'î, Zeynî Efendi, Ziyâ'î isimler geçmekte, onlara nazireler yazdığını söylemektedir. Ancak bu şairlerin divanlarını tespit edemediğimizden karşılaştırma imkânımız olmadı.

³⁸ Mehmet Aziz Refet Divanı'nda Vâsık için yazılmış başka nazireler de bulunmaktadır. Bunun için bkz. Mehmet Aziz Refet, a.g.e., Millet Kütüphanesi (Reşid Efendi) nr.755, y. 66b,71b, 85a, 88b.

³⁹ Mehmet Aziz Refet, a.g.e., y.61a.

⁴⁰ M.Fatih KÖKSAL, Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin), Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara2001. s.7.

⁴¹ Mehmet Aziz Refet, a.g.e., y. 83b, 84a.

⁴² Mehmet Aziz Refet, a.g.e., y. 83b, 84a.

⁴³ Nazîrâ (İbrahim Efendi), *Divan-ı Nazîrâ*, Süleymaniye Kütüphanesi (Lala İsmail) nr.493, y.60b.

⁴⁴ Nazîrâ (İbrahim Efendi), a.g.e., y.60a.

Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî divanında “Takrîz-i Manzûme-i Vâsık Efendi” başlıklı mesnevî nazım şekli ile sekiz beyitlik bir manzume yer alır. Manzumenin ilk beyti şöyle:

Habbezâ şâhid-i nazm-ı zîbâ
Vâdî-i tâzede hem cilve-nûmâ⁴⁵

Bunların dışında divanda, Arap şairlerden Ka’b ibni Züheyr’in anıldığını görüyoruz. Bilindiği üzere Ka’b ibni Züheyr Hz. Muhammet’e bir kaside yazar ve bu kasideyi onun huzurunda okur. Bunun karşılığında Hz. Muhammet Ka’b’a bir hırka “bürde” hediye eder⁴⁶. Vâsık bu şiirinde hem Hz. Muhammet’e olan sevgisini ifade etmekte, hem de şairliği ile Ka’b’ın izinden gittiğini söylemektedir.

Senâ-yı zât-ı pâkin etdi şâyân
Ki Ka’b ibni Züheyr’e bürde ihsân

N’ola pey-revlik etsem ben de Ka’b’a
Keşide olmayam tek cây-ı sa’ba K1/102-103

Vâsık’ın yaşadığı yüzyılda Sebki Hindî akımının etkisi sürmektedir. Şiirde anlamın söze göre üstün olduğu Sebki Hindî’de, anlam derinleşip, genişledikçe gerçeğin anlatılması sınırlı kalmış, anlam derinliğine yeterli olmamış ve bu yüzden hayal unsurlarına başvurmak gereği duyulmuştur⁴⁷. “Bu üslûpta şairler çevrelerinde bulunan bütün canlı ve cansız varlıklar ile olaylardan mazmun olarak kullanırken kendi tahayyüllerinden yoğun bir biçimde yaralanmaktaydılar.⁴⁸ Vâsık Divanı’nda yukarıdaki ilkelere örnek olabilecek beyitlerin bulunduğu şiirler yer almaktadır.

Biz nûkhet-i gül gibi mezâyâda nihânız
Âb-ı güheriz lülü-i lâlâda nihânız K7/1

Tercemân-ı dil-i sâhib-haberân oldu sükût
Hüccet-i nâtik-ı kâmil-hünerân oldu sükût G9/1

Mehmet Emin Vâsık’ın bugün için bilinen tek eseri makalemize konu olan divanıdır. Taradığımız kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında şairin başka eseri olduğuna dair bir bilgiye rastlayamadık. Divan, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi T.2890 numaraya kayıtlıdır. İstinsah kaydı bulunmayan nüshanın müstensihinin kim olduğuna dair bilgi de yoktur. Nüshanın baştan üç yaprağı boştur. İkinci yaprakta “min-kütibi Abdü’s-settâr Seyyid Ahmet Esrâr” kaydı, üçüncü yaprakta, “Teşne-cûy-ı şefâat-i uzmâ Sahibuhu Derviş Mustafa” H.1200(M.1785) kaydı ve Derviş Mustafa’nın mührü bulunmaktadır. Nüshanın başında, 1b-2a ve 2b’nin ortalarına kadar, Arapça bir dibace yer almaktadır. 2a’da yer alan bölümünde mürekkep dağıldığı için bazı yerler okunamamaktadır. Dibacenin ilk iki sayfasının cetvelleri yaldızlı, diğer sayfalarındaki cetveller kırmızı renktedir. 2b’den 40b’ye kadar Vâsık’ın şiirleri yer almaktadır. Divanın son şiirinin “ye” redifinde olması, divanın bittiği izlemine birlikte, sayfanın sonunda bir çobanın yer alması divanın sondan eksik olduğunu göstermektedir. Nüshada dört yaprakta derkenar bulunmaktadır. 8a’da derkenarda yer alan iki beyitlik kıt’a bu yapraktaki kaside ile aynı konuda olduğundan bu kasideden sonraya alınmıştır. 31a’da yer alan 50 numaralı gazelin yanında, Vâsık’ın bu şiiriyle aynı vezin, kafiye ve redifte yazılmış olan alay yollu şu beyitler yer almaktadır.

⁴⁵ Atabey Kılıç, *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 531-532.

⁴⁶ Emine YENİTERZİ, *Divan Şiirinde Na’t*, Diyanet Yayınları, Ankara 1993, s.5.

⁴⁷ Halûk İPEKTEN, *Nâilî- Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara 1997, s.63-64.

⁴⁸ Halil TOKER, “Sebki Hindî (Hind Üslûbu)”, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul 1996, S.2, s.148.

Biz cihânda herze-gû turfa kıyâfet isteriz
Sen gibi bir sâhib-i divân cenâbet isteriz

Kîr ki ser-mâl-i mukallakdır derûn-ı zellede
İstemez aslâ yubûset çok rutûbet isteriz

32a'da yer alan 55 numaralı gazelin derkenarında bu şiirin son beytini düzeltmek amacıyla yazılmış bir beyit yer almaktadır. 35a'da yer alan 74 numaralı gazeli Vâsık, oğlu Refet'e nazire olarak yazmıştır. Bu gazelin derkenarına "Refet Efendi sâhib-i divânın mahdûmlarıdır." şeklinde not düşülmüştür.

Divanın gazeller başlığı taşıyan sayfasına kadarki kısmında şiirlerin sıralanışında bir konu birliği dikkati çektiğinden, nüshadaki şiirlerin tertibi bozulmamış, ilk bölümde yer alan şiirlerin nazım şekilleri birbirinden farklı olmakla birlikte hepsine birden kasaid başlığı verilmiştir. Bu bölüme 8a'da der kenarda yer alan bir kıt'a da eklenmiştir. İkinci bölümün başlığı "Gazeliyyât-ı Vâsık Mehmed Efendi Yûsuf-zâde" şeklindedir. Bu başlık altında yer alan şiirler arasında bulunan bir kıt'a ve murabba yer almaktadır. Bu şiirler de nüshadaki yerlerinde bırakılmıştır.

Divanda, 13 kaside, 109 gazel, 1 Arapça olmak üzere 31 kıta, 3 mesnevi, 1 murabba, 1 müfred olmak üzere toplam 159 şiir bulunmaktadır.

Divanda, kaside başlığını taşıyan 41 ve 49 numaralı şiirler kıt'a nazım şekliyle kafiyelenmişlerdir. Konu sıralanma nedeniyle divanda ikinci sırada yer alan şiir gazel nazım şeklindedir. Ayrıca gazel başlığı altında yer alan 37. şiir kıta, 84. şiir murabba nazım şekliyle yazılmıştır.

Vâsık Divanı, düzyazı ile yazılmış Arapça bir dibâce ile başlamaktadır. Kendisini "Mehmed Emin Vâsık eş-şehîr bi-Yusufzâde" olarak takdim ettikten sonra Sultan Mahmut'tan veziri Hasan Paşa'dan daha sonra Pirizâde Mehmet Efendi'den⁴⁹ bahsetmiştir.

Metnin ilk şiiri olan mesnevi Hz. Muhammet'in doğumunu, hayatını, mucizelerini konu alan bir na't gibi gözükmeyle birlikte, peygamberin doğumundan önce meydana gelen olayları anlatması, yine İslâm tarihlerinde de yer alan Hz. Ömer'in Medâyin'i fethini konu edinmesiyle dikkate değer bir şiirdir.

Kasaid bölümünde yer alan "Kasîde-i Vâlî-i Haleb Ya'küb Paşa" başlığını taşıyan kaside nevrüziyyedir (K45).

Kasaid bölümünde yer alan, "Târîh-i Garrâ" başlığını taşıyan şiirde okçuluk ile ilgili terimler yer almaktadır (K35).

Semiyî-yi fahr-ı 'âlem Kedhudâ-yı muktedî's-sultân
Hüner gösterdi hakkâ '**arsagâh-ı pehlevânânda**

Göreydi **şast-ı destin** der idi el arkası yerde
Ederdi bâdveş **tîre** ta'accüb **Toz Koparan**'da

İşitdim Vâsıkâ târîhveş evsâf-ı vâlâsın
Dediler yok nazîri **pehlevânân** içre **idmânda**

Gelip **bâzû-yı kuvvetle ayak basdı nişân dikdi**

Zihî **idmân okı atdı** vü **taş dikdi** bu *mejdânda* K35/1-2-3-4

"Der-Sitâyiş-i Kapudân-ı Ahmed Paşa Yesserâllâhu mâ-yürîdu ve mâ-yeşâ" başlığını taşıyan kasidenin içinde denizcilik terimlerine yer verilmiştir (K48). Bu şiir,

⁴⁹ SAHİB, Mehmet Efendi için bkz., *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, C.7 s. 419.

Âmil Çelebioğlu'nun makalesindeki bölümlenmeye göre üçüncü bölümde yer alır yani "gemici dili (istilâhât-ı mellâhan, lisân-ı mellâhan) ile yazılmış şiirler"dendir⁵⁰.

Binse başdardaya a'dâ duramaz kahrından
Orsa gitse poçalar bimle deryâ deryâ

Fora yelken edicek sanki kanadlı kuşdur
Surh-ı sad-pâ ile bir ejder-i dñnbâle-nümâ

Lenger-endâz ikâmet edicek bir yerde

Sanki bir küh-ı mücessem görñnür ser-tâ-pâ K48/4-5-6

Bunlar dışında "fñlk-i dil, lenger-i keşti-i çeşm-i nigerân, lenger-i ârâm-ı dil-i merdân, keşti-i hüzn" gibi "gemi, kayak, yelken, lengerin benzetmelerle zikredildiği şiirler"⁵¹ de vardır.⁵²

Vâsık Divânı'nda gazel nazım şekliyle yazılmış 109 şiir bulunmaktadır. Vâsık, Arap alfabesinde yer alan bütün harflerle gazel yazmıştır en çok "ra", "za", "he", "ye" harflerini kullanmıştır.

Vâsık Divanı'ndaki gazeller genellikle beş beyitlidir. Gazellerin beyit sayılarına göre bir oranlama yapacak olursak 55'i (%50.4) 5, 23'si (%21.1) 6, 18'i (%16.5) 7, 5'i (%4.6) 8, 2'si (%1.8) 9, 3'ü (%2.8) 10, birer gazel de 12, 13, 14 (%0.9) beyitlidir.

Gazellerin beyit sayılarının azalmasını Metin Akkuş Nefî Divanı⁵³'nın girişinde Sebk-i Hindi etkisine bağlar. Halûk İpekten ise "XVIII. yüzyıl şairlerinde ise, gazel genellikle beş beyte inmiştir. Bu, Divan şiirinde artık söz kalabalığından kaçınıldığını gösterir. Bunda, yüzyıllar boyunca kullanılan kelime ve tamlamaların yeni anlamlar kazanması ve böylece dilin anlatımına güç kazandırmalarının büyük etkisi olmuştur. Bunun sonucu şairler söyleyeceklerini daha olgun ve daha kısa sözlerle anlatabilme yeteneğini kazandırmışlardır."⁵⁴ şeklinde yorumlamış, İrfan Aypay da "beyit sayılarının azalmasının bir anlayış olduğunu, şiirin dilinde ve muhtevasında yapılmaya çalışılan giriftlik ve yoğunluğun sanatçıların çok yazmasına engel olduğunu" söylemiştir.⁵⁵

Vâsık Divanı'nda on ayrı vezinle şiir yazılmıştır. Vâsık'ın kullandığı bu kalıplarla, döneminde şiir yazmış olan Nedim, Belig ve Ragıp Paşa'nın kullandığı kalıplar karşılaştırıldığında Vâsık'ın en çok tercih edilen kalıpları kullandığını görüyoruz.⁵⁶ Ancak bu üç şair için birinci kalıp "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" iken Vâsık için birinci kalıp diğer şairlerin ikinci tercihi olan "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı olmuştur.

Vâsık Divanı'ndaki şiirlerde kullanılan kelime kadrosu oldukça geniştir. Kelimelerin çoğu bir kez kullanılmıştır. Yine Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğunun yanısıra bu kelimeler ile yapılan tamlamaların da çokluğu dikkati çekmektedir. İkili, üçlü tamlamaları çok kullandığını dörtlü, beşli tamlamalara da yer verdiğini görüyoruz.

⁵⁰ Âmil ÇELEBİOĞLU, "Eski Türk Edebiyatında Gemiyle ilgili Şiirler ve Bazı Hususiyetler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s.626.

⁵¹ Âmil ÇELEBİOĞLU, a.g.m., s.626

⁵² Benzer örnekler için bkz., K44/2, K48/2, G9/2, G9/6, G96/3.

⁵³ Metin AKKUŞ, *Nefî Divanı*, Ankara 1993, s:33.

⁵⁴ Halûk İPEKTEN, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s:48.

⁵⁵ İrfan AYPAY, "Mahvi Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divançesi", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I*, Kütahya 4-5 Haziran 1998, s.231.

⁵⁶ Halûk İPEKTEN, a.g.e., s:321-323.

Zaman zaman deyimlerle karşılaşılan divanda hiç atasözü kullanılmamıştır. İkillemelerden ve arka arkaya gelen kelimeler arasındaki benzerliklerden yararlanıldığı dikkati çekmektedir. Şairin benzer ve hatta aynı söyleyişlere şiirlerinde yer verdiği de görülmektedir.

Sonuç olarak; Vâsık, Sebk-i Hindi'den etkilenmiş Mevlevî bir şairdir. Ailesinde kendisinden başka şairlerde bulunan Vâsık'ın, etrafında yer alan arkadaş çevresinde de şairlerin bulunduğunu, şiirlerini kaleme alırken yaşadığı olaylardan etkilenmiş olduğunu belirtmeliyiz.

KAYNAKÇA

- AKKUŞ, Metin. *Nef'i Divanı*, Akçağ yayınları, Ankara 1993.
- AYPAY, İrfan, "Mahvi Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Divançesi", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu I*, Kütahya 4-5 Haziran 1998, s. 226-253.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, "Eski Türk Edebiyatında Gemiyle ilgili Şiirler ve Bazı Hususiyetler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 625-654.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- DOĞAN, Muhammed Nur, *Şeyhülislam Es'ad Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-şakaik Fi-ahvali'l-hakaik*, Haz.: Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- GÜRBÜZ, İncinur Atik, *Vâsık Divanı (İlâhizâde)*, (İnceleme-Metin), Gazi Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Doç. Dr. İ. Hakkı AKSOYAK), Ankara 2005.
- İlâhizâde Mehmet Emin Vâsık, *Divan-ı Vâsık*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. T 2890.
- İNCE, Adnan, *Mîrzâzâde Mehmed Sâlim Divanı*, Ankara 1994.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1994.
- İPEKTEN, Haluk, *Nâilî- Hayatı Sanatı Eserleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1967, C.3 s.761.
- KAPLAN, Mahmut, *Neşatî Divanı*, Akademi Yayınları, İzmir 1996.
- KILIÇ, Atabey, *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 531-532.
- KÖKSAL, M. Fatih, Edirneli Nazmî Mecma'ü'n-Nezâ'ir (İnceleme-Tenkitli Metin). Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2001.
- Mehmet Aziz Re'fet, *Divan-ı Re'fet*, Millet Kütüphanesi (Reşid Efendi) nr: 755.
- Mehmet Aziz Re'fet, *Divan-ı Re'fet*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, nr: 2528.
- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1308, C. 4. s. 660.
- MüstakıMZâde Süleyman Saadettin Efendi, "Vâsık", *Mecelletü'n-Nisab*. Ankara 2000, s. 431.
- MüstakıMZâde Süleyman Saadettin Efendi, "Vâsık", *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul 1928, s. 471.
- Nazîrâ (İbrahim Efendi), *Divan-ı Nazîrâ*, Süleymaniye Kütüphanesi (Lala İsmail) nr: 493.
- Sahih Ahmed Dede. *Mecmuatü't-tevarih-i Mevleviye*. Haz. Cem ZORLU. İstanbul 2003.
- Salim. "Vâsık". *Tezkire-i Salim*. İstanbul 1315. C.3. s.702.

- Suyolcuzâde Mehmed Necib. *Devhatü'l-Küttâb*. Topkapı Sarayı Müzesi. nr: 1294.
- Şefkat, Tezkire-i Şu'arâ, (Haz: Prof. Dr. Filiz KILIÇ), Bizim Büro yayınları, Ankara 2005.
- Şemseddin Sami, "Vasık", *Kamusü'l-A'lam*, İstanbul 1308. C.6. s. 4651.
- TOKER, Halil, "Sebk-i Hindi (Hind Üslûbu)", *İlmî Araştırmalar 2*, İstanbul 1996, s.141-150.
- TUMAN, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Na'îli: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, 2 C. (Haz.: Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara 2001.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Sahib", Dergâh Yayınları, İstanbul 1990, C.7. s. 419.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- YENİTERZİ, Emine, *Divan Şiirinde Na't*, Diyanet Yayınları, Ankara 1993.